

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ Ή ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑ;

Του Πρωτοπρεσβυτέρου π. Αδαμαντίου Αυγουστίδη, Ψυχιάτρου, Λέκτορος Θεολ. Σχολής Παν. Αθηνών.

Η άγνοια ή οι λανθασμένες εντυπώσεις σχετικά με το ποιο είναι το περιεχόμενο της ψυχιατρικής και της ψυχολογίας, πως αυτές λειτουργούν, τι υπηρετούν και ποιος είναι ο σκοπός και τα όρια των εφαρμογών τους, θα μπορούσε να είναι ένα γεγονός που – απλώς – ενοχλεί την κοινωνική ευαισθησία των ειδικών, αν δεν είχε άμεσες και πρακτικές επιπτώσεις στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων.

Στο πλαίσιο του εκκλησιαστικού βίου, η σύγχυση αποκτά προκλητικές διαστάσεις, καθώς τα τελευταία χρόνια πολλές από τις διάφορες «σέχτες», καταστροφικές λατρείες, παραθρησκευτικές ομάδες και γενικά τις οργανώσεις εκείνες που μπορούν να συμπεριληφθούν υπό το γενικό τίτλο «Νέα Εποχή» («New Age»), χρησιμοποιούν ψευδώνυμους, προς άγρα θυμάτων, τους όρους «ψυχολογία», «αυτογνωσία», «ψυχοθεραπεία» κ.α., χωρίς αυτό που εννοούν να έχει σχέση με την επιστημονική πραγματικότητα στην οποία κανονικά εντάσσονται αυτές οι έννοιες.

Το αποτέλεσμα είναι η παρουσία κατά την εξάσκηση του ποιμαντικού έργου της Εκκλησίας π ο ι κ ί λ ω ν και σ ο β α ρ ώ ν αρνητικών φαινομένων, τόσο γενικού χαρακτήρα, λόγω των εσφαλμένων εντυπώσεων σχετικά με την επιστήμη της ψυχολογίας, όσο και ειδικού χαρακτήρα, λόγω των διαστρεβλώσεων σχετικά με το σκοπό και το περιεχόμενο του μυστηρίου της ιεράς Εξομολόγησης.

Ως προς το τελευταίο, που εδώ μας ενδιαφέρει περισσότερο, η πιο συνηθισμένη διαστρέβλωση είναι η λανθασμένη αντίληψη ότι η Εξομολόγηση δεν είναι παρά ένα είδος θρησκευτικής ψυχολογικής θεραπείας, άρα οι πάσχοντες από κάποια ψυχιατρική νόσο δεν χρειάζονται ιατρική βοήθεια και μπορούν να αρκεστούν στη βοήθεια του πνευματικού. Στον αντίποδα αυτής της νοοτροπίας βρίσκεται η εξ ίσου λανθασμένη άποψη, κατά την οποία, όταν κάποιος βρίσκεται υπό ψυχιατρική – ψυχολογική θεραπεία (επομένως συζητά και τα προσωπικά του προβλήματα με κάποιον ψυχίατρο ή ψυχολόγο), η Εξομολόγηση...περισσεύει.

Ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που προκαλούν την εν λόγω σύγχυση ή, τουλάχιστον, την ενισχύουν σοβαρά, είναι η τρέχουσα επιστημονική ορολογία. Η χρησιμοποίηση της ρίζας «ψυχ-» από τις σύγχρονες επιστήμες του ανθρώπου (π.χ. «Ψυχο-λογία», «Ψυχο-ιατρική», «Ψυχο-ανάλυση», «Ψυχο-θεραπεία» κ.λ.π.) είναι καταχρηστική εφ' όσον δεν παραπέμπει στην έννοια της ψυχής όπως την εννοούσε η παλιότερη φιλοσοφική παράδοση ή όπως κατανοείται στην ορθόδοξη θεολογική παράδοση. Μετά την αποστασιοποίηση και την αυτονόμηση της Ψυχολογίας από τη Φιλοσοφία, όπου ανήκε μέχρι τον 19ο αιώνα, οι επιστήμες της συμπεριφοράς δεν ασχολούνται ουσιαστικά με την ψυχή του ανθρώπου (δεν έχουν, άλλωστε, τις προϋποθέσεις ή τα «εργαλεία» για κάτι τέτοιο), αλλά με τις συμπεριφορικές εκδηλώσεις και τις διαταραχές στο επίπεδο των διαπροσωπικών σχέσεων της (πεπτωκυίας) ανθρώπινης φύσεως.

Είναι γεγονός, πάντως, και πρέπει να το καταγράψουμε, ότι σήμερα οι επιστήμες της Ψυχολογίας και της ψυχιατρικής προβληματίζονται σοβαρά σχετικά με την ορολογία που χρησιμοποιούν, καθώς, όπως προαναφέραμε, πολύ συχνά συναντώνται εκεί δυσκολίες και αναντιστοιχίες σημαινόντων και σημαινομένων. Η συνεχώς αυξανόμενη προσπάθεια αναπτύξεως νέας ορολογίας χωρίς το συνθετικό «ψυχ-» είναι πλέον πολύ ορατή, αλλά συναντά μεγάλη δυσκολία στην καθιέρωση νέων όρων, επαρκώς περιεκτικών και κοινής αποδοχής. Σημειωτέον ότι η σύγχυση βρίσκεται και «εντός των τειχών» των εν λόγω επιστημών, όταν για παράδειγμα ταυτίζεται η Ψυχιατρική (κλάδος της Ιατρικής) με κάποια από τις ψυχολογικές σχολές ή δεν διακρίνονται μεταξύ τους οι διαφορετικές θεωρίες και θεραπευτικές μέθοδοι των ψυχολογικών σχολών. Είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε ότι άλλο είναι ο ψυχίατρος, άλλο ο ψυχολόγος, άλλο ο ψυχοθεραπευτής, άλλο ο ψυχαναλυτής, άλλο ο θεραπευτής οικογένειας, κ.ο.κ. μάλιστα, ακόμα και όταν συνυπάρχουν περισσότερες της μιας ιδιότητες σε ένα άτομο (π.χ. Ψυχολόγος-Ψυχαναλυτής), πρέπει να είναι σαφή τα όρια μεταξύ των γνωστικών αντικειμένων τα οποία ο εν λόγω ειδικός υπηρετεί.

Αυτό, όμως, που κυρίως μας ενδιαφέρει εδώ είναι η ανάγκη να καταστεί σαφές ότι, ανεξαρτήτως όλων αυτών των επιστημολογικών προβλημάτων, που άλλωστε απασχολούν περισσότερο τους ειδικούς, ο ορθόδοξος χριστιανός, κληρικός ή λαϊκός, δεν είναι σωστό να διολισθαίνει σε επιλογές που συνεπάγονται υποβάθμιση ή αλλοίωση του θεμελιώδους για τη ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας μυστηρίου της ιεράς

Εξομολογήσεως.

Η Εξομολόγηση δεν πρέπει να συγχέεται με καμιά από τις διάφορες «ψυχο»-λογικές μεθόδους και «ψυχο»-θεραπευτικές τεχνικές, και πρέπει να είναι ξεκάθαρο στη συνείδηση των μελών της Εκκλησίας ότι αυτή δεν έχει σκοπό την ψυχολογική ανακούφιση, αλλά την κάθαρση από τα πάθη, τον αγιασμό και τη θέωση του ανθρώπου. Κατά συνέπεια, δεν στηρίζεται σε ορθολογιστικές, γενικής χρήσεως και εφαρμογής τεχνικές, αλλά στο φωτισμό από το Άγιο Πνεύμα, τόσο του εξομολογουμένου όσο και του πνευματικού πατρός.

Κατά την επιτέλεση του Μυστηρίου, ο μεν εξομολογούμενος κ α λ ε ί τ α ι σε γ ν ή σ ι α μ ε τ ά ν ο ι α (και όχι σε ψυχολογικής τάξεως συναισθηματικές εκφορτίσεις), ενώ ο ιερέας καλείται να γίνει αγωγός της Θείας Χάριτος και να καθοδηγήσει τον πιστό όχι σύμφωνα με το «ίδιον θέλημα», αλλά μεταφέροντας σε αυτόν το μυστικώς και με ανεξιχνίαστο τρόπο αποκαλυπτόμενο θέλημα του Θεού για τον συγκεκριμένο μετανοούντα.

Η θεραπευτική δύναμη της Εξομολογήσεως, ως μυστηρίου της μετανοίας, δεν είναι «εκ του κόσμου τούτου», αφού δεν στηρίζεται σε κτιστές μεθόδους, αλλά στις άκτιστες ενέργειες της Αγίας Τριάδος. Ο άνθρωπος είναι κτιστός, δηλαδή θνητός. Το κτιστό μπορεί να επιζήσει, να νικήσει το θάνατο, μόνον αν βγει από τον εαυτό του, αν συνδεθεί και σχετισθεί με κάτι άκτιστο, και το μόνο άκτιστο είναι ο άκτιστος Θεός.

Οι διάφορες θεραπευτικές μέθοδοι που έχει εφεύρει ο άνθρωπος (πάντα κατά παραχώρηση του φιλόανθρωπου Θεού, έστω και αν αγνωμόνως αυτό το παραβλέπουμε), συμπεριλαμβανομένων και των ψυχιατρικών και ψυχολογικών μεθόδων, δεν είναι οντολογικής τάξεως σωτηρία στον άνθρωπο. Προσφέρουν ανακούφιση ή ίαση κάποιων από τις νοσηρές εκδηλώσεις της πεπτωκίας φύσεως, αλλά δεν παρέχουν τη δυνατότητα υπερβάσεως της υποταγής του πεπτωκότος ανθρώπου στη φυσική αναγκαιότητα, της οποίας έσχατη φανέρωση είναι ο θάνατος. Καμιά κτιστή βιολογική, ψυχολογική ή τεχνολογική θεραπεία δεν μπορεί να νικήσει τον «έσχατο εχθρό» του ανθρώπου, το θάνατο(Κορ. Α, 15:26).

Είναι προφανές, λοιπόν, ότι δεν πρέπει να γίνεται σύγχυση μεταξύ των κτιστών ανθρώπινων ιαματικών μέσων και της θεραπευτικής κοινωνίας του κτιστού ανθρώπου με τις ζωοποιές άκτιστες ενέργειες του Θεού, οι οποίες παρέχονται δια των μυστηρίων της Εκκλησίας.

Κατά συνέπεια, καμιά ανθρώπινη «ψυχο»-θεραπευτική μέθοδος δεν μπορεί να θεωρηθεί υποκατάστατο της ιεράς Εξομολογήσεως, ούτε η ιερά Εξομολόγηση επιτρέπεται να θεωρείται -ευτελιζόμενη- ως μια εναλλακτική, θρησκευτικού τύπου «ψυχο»-λογική θεραπεία. Ακόμη και όταν κάποιος χρειάζεται και τα δύο, δεν πρέπει να γίνεται σύγχυση μεταξύ τους. Άλλωστε, καμιά ανθρώπινη μέθοδος δεν μπορεί να θεραπεύσει την αιτία του κακού, τη ρίζα της ανθρώπινης νοσηρότητας, δηλαδή την αμαρτία, αφού δεν έχει ούτε την εξουσία, ούτε το δικαίωμα, ούτε και τη δυνατότητα του «δεσμείν και λύειν», του «αφιέναι αμαρτίας». Αυτή η εξουσία έχει παραχωρηθεί μόνον στους Αποστόλους, στους διαδόχους του Επισκόπου και κατά προέκταση στους εις «τύπον και τόπον» του επισκόπου επιτελούντες το μυστήριο της Εξομολογήσεως ιερείς από τον ίδιο Αναστημένο Χριστό, ο οποίος «ενεφύσησε» και είπε στους Αποστόλους: «Λάβετε Πνεύμα άγιον. Αν τινων αφείτε τας αμαρτίας, αφιένται αυτοίς, αν τινων κρατείτε και κράτηνται» (Ιωάν.20: 23).

Ο πνευματικός ακούει την εξομολόγηση του μετανοούντος πιστούελεύθερος από προσχηματισμένες αντιλήψεις και ψυχολογικά ερμηνευτικά μοντέλα, προσευχόμενος και παρακαλώντας τον Θεό να τον φωτίσει και να του αποκαλύψει τη σωστή στάση και λύση στο πρόβλημα που καλείται να αντιμετωπίσει. Δεδομένου, όμως ότι πολύ συχνά ζητούν τη συμβουλή του εξομολόγου άνθρωποι με σοβαρά «ψυχο»-λογικά προβλήματα, είναι σημαντικό ο ιερέας να μπορεί να αναγνωρίσει εκείνα τα σημεία που υποδεικνύουν την παρουσία «ψυχο»-παθολογίας – με την ιατρική έννοια του όρου – και να υποδεικνύει την ανάγκη ιατρικής βοήθειας.

Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση, ο ιερέας κατ' ουδένα τρόπο δεν πρέπει να αποποιείται τον ρόλο του ως πνευματικού. Όταν, δηλαδή, ο ιερέας βρίσκεται ενώπιον τέτοιων προβλημάτων, δεν αποπέμπει τον εξομολογούμενο, απλώς τον παραπέμπει στον κατάλληλο ειδικό για το πρόβλημα υγείας του, ενώ ο ίδιος συνεχίζει να ασκεί το διακόνημα της πνευματικής πατρότητας, δεδομένου ότι και ο πλέον διαταραγμένος «ψυχο»-ιατρικός ασθενής χρήζει πνευματικής καθοδήγησεως και – πάνω από όλα – έχει ανάγκης των ιαματικών μέσων της Εκκλησίας.

Δεν διαφεύγει ασφαλώς της προσοχής μας ότι στον τομέα της συνεργασίας των ποιμένων με τους

ψυχιάτρους και τους ψυχολόγους υπάρχουν σοβαρά προβλήματα αμοιβαίων επιφυλάξεων, όχι πάντοτε αδικαιολόγητα. Στην καθημερινή πράξη δεν λείπουν, δυστυχώς, τα αρνητικά φαινόμενα των οποίων τις αρνητικές συνέπειες υφίσταται τελικά ο πάσχων συνάνθρωπος. Τέτοια προβλήματα προκύπτουν, για παράδειγμα, όταν κατά την προσφορά των υπηρεσιών του σε ένα θρησκευόμενο ασθενή ο ψυχίατρος ή ο ψυχολόγος πραγματοποιεί λανθασμένους θεραπευτικούς χειρισμούς, οι οποίοι υποδουλώνουν τις προσωπικές του προκαταλήψεις απέναντι στην Εκκλησία. Ανάλογα ισχύουν όταν κάποιος κληρικός παρεμβαίνει αδιάκριτα και επικίνδυνα, διακόπτοντας απαραίτητες θεραπευτικές αγωγές ή χαρακτηρίζοντας «δαιμονισμένο» κάθε ψυχιατρικό ασθενή.

Το βέβαιο είναι ότι αυτή η στάση ορισμένων ψυχιάτρων και ψυχολόγων δεν είναι ούτε συμβατή με τις βασικές αρχές της Ιατρικής και θεραπευτικής δεοντολογίας, ούτε επιστημονικά δικαιολογημένη. Τούτο, όμως, δεν νομιμοποιεί τις προκαταλήψεις των ανθρώπων της Εκκλησίας έναντι της προσπαθείας των πολλών, σοβαρών και αληθινών επιστημόνων να ανακουφίσουν τον ανθρώπινο πόνο.

Ας μην ξεχνούμε ότι-καθόλου σπάνιες-ψυχιατρικές παθήσεις συνεπάγονται πολύ πόνο, τόσο για τους πάσχοντες όσο και για τις οικογένειές τους. Ακριβώς αυτός είναι και ο λόγος που οι ποιμένες της Εκκλησίας μας χρειάζεται να έχουν έγκυρη και έγκριτη ενημέρωση και καταρτισμό σχετικά με τα προβλήματα τα οποία θέτει η σύγχρονη πραγματικότητα, όσον αφορά στην αντιμετώπιση των «ψυχο»-λογικών προβλημάτων. Τούτο, όμως, με τον απαραίτητο όρο ο ιερέας να είναι πρωτίστως ποιμένας της Εκκλησίας και γνήσιος φορέας και διάκονος της σωστικής της Αληθείας, εδραιωμένος στην πίστη και στη διδασκαλία των αγίων Πατέρων.

Στην Ο ρ θ ό ξ η Π α ρ ά δ ο σ η, το μυστήριο της μετανοίας διέπει ολόκληρη τη ζωή της Εκκλησίας, καθώς η νήψη, δηλαδή ο αγώνας κατά των παθών, και η προσπάθεια για την κατάκτηση της αγιότητας, δηλαδή της θέσεως, καθορίζει το ήθος του ορθοδόξου χριστιανισμού και οριοθετεί την καθημερινότητα του βίου του. Κατά συνέπεια, η συμμετοχή στο μυστήριο της Εξομολογήσεως αποτελεί ουσιώδες συστατικό του χριστιανικού βίου. Ιδιαίτερα, μάλιστα, στις μέρες μας, καθώς τα σημεία των καιρών υποδεικνύουν την ανάγκη αυξημένης εγρηγόρσεως, ώστε η Εκκλησία μας να μην αποκλίνει από τη φιλοκαλική της παράδοση και την ορθόδοξη αυτοσυνειδησία της, μεγέθη τα οποία καθορίζουν και τις αντιλήψεις της περί υγείας, ασθενείας και θεραπείας του πάσχοντος ανθρώπου.

Το κατ' έξοχην έργο και σκοπός της Εκκλησίας, επομένως και κάθε μορφής ποιμαντικής διακονίας, είναι η σωτηρία του ανθρώπου, νοούμενη ως η απαλλαγή του από τα πάθη της πεπτωκυίας του φύσεως, ο φωτισμός του, ο αγιασμός και η θέωσή του. Τούτο δεν σημαίνει, όμως, ότι η ποιμαντική ευαισθησία της Εκκλησίας παραγνωρίζει και υποτιμά την οδύνη που εμπεριέχεται στην καθημερινότητα του ανθρώπινου βίου. Είναι αναγκαίο, όμως, να είναι σαφή και διακριτά τα όρια μεταξύ της μυστηριακής προσφοράς των σωστικών δωρεών της Θείας Χάριτος και των ανθρώπινων μέσων ανακούφισης του ανθρώπινου πόνου.